

položaj i aktivnost poljoprivrednica

mr nevenka černigoj-sadar

84

—→ Cilj je ovoga rada izložiti neke karakteristike obrazaca ponašanja žena, koje rade na poljoprivrednom imanju, kako ih pokazuju podaci iz empirijskog istraživanja prikupljeni metodom ankete. Zanimaju nas prije svega osnovne karakteristike socijalno-ekonomskog statusa poljoprivrednica i obrasci njihova ponašanja,¹⁾ koji se manifestno pokazuju u njihovim aktivnostima i željama, te u stavovima prema problemima organizacije vlastitog života.

Poznavanje karakteristika socijalno-ekonomskog statusa (prije svega: kvalifikacije, prihoda domaćinstva, naobrazbe, starosti itd.), daje dosta jasnu sliku o životnim uvjetima u kojima žive pojedine socijalne grupe. Dosadašnja istraživanja pokazala su da se životni uvjeti i obrasci ponašanja međusobno isprepleću: životni uvjeti utječu na obrasce ponašanja, i obratno: određeni obrasci ponašanja omogućavaju stvaranje posve određenih materijalnih i nematerijalnih izvora prihoda, te ih nukaju na diferencirano upravljanje tim izvorima. U svakodnevnim aktivnostima realiziraju se — u okvirima društveno uvjetovanih alternativa — individualne i društvene mogućnosti a ujedno se stvaraju i nove mogućnosti i potrebe na individualnom i društvenom nivou.

Većina podataka koje ovdje navodimo uzeta je iz istraživanja »Životni uvjeti i načini života Slovenaca«, I i II²⁾ u kojemu smo — između ostalih hipoteza — provjeravali i hipotezu o povezanosti socijalno-ekonomskog statusa s heterogenošću i dinamikom obrazaca aktivnosti. Rezultati su pokazali da su dobri socijalno-ekonomski uvjeti povezani s obrascima aktivnosti koji obuhvaćaju više područja istovremeno (kulturu, sport, turizam i sl.), dok su obrasci aktivnosti koji su prvenstveno usmjereni jednom području, povezani s niskim socijalno-ekonomskim statusom. U ovom radu, pri-

1) Eksplanaciju koncepata »obrazci ponašanja« vidi u projektu »Slovenci v preoblikovanju svoje Identitete« (nosilac Ratko Sčepanović teme projekta »Vzorci vedenja« str. 20—25, u Izdanju Inštituta za sociologiju in filozofiju Sveučilišta u Ljubljani. 1979).

2) Katja Boh — Nevenka Černigoj-Sadar: *Življenski pogoji in načini življenja Slovencev I, II*. Ljubljana, Inštitut za sociologiju in filozofijo, 1977. 1978.

dodajemo još i hipotezu da je socijalno-ekonomski status povezan s aspiracijama za mijenjanje aktivnosti nakon radnog vremena. Što je socijalno-ekonomski status viši, to su više i heterogenije aspiracije, i obratno.

Zbog ograničenja proizašlih iz metode primijenjene u prikupljanju podataka iz modela na osnovi kojega je napravljen upitnik,³⁾ ovdje ćemo se ograničiti prvenstveno na opis dobivenih podataka o poljoprivrednicama, te na usporedbu poljoprivrednica s nekim drugim društvenim skupinama. Pri tom ćemo uzeti u obzir slijedeće činjenice:

1. Upitnik primijenjen na reprezentativnom uzorku obuhvatio je tek najosnovnije socijalno-ekonomske karakteristike pojedinih skupina stanovništva, a ne specifične karakteristike, značajne za kompleksnu interpretaciju obrazaca ponašanja i mišljenja pojedinih skupina, u našem slučaju — žene poljoprivrednice.

2. Unutar skupine poljoprivrednica postoje i podskupine sa specifičnim karakteristikama, koje su u našoj analizi tek naznačene. Primjerice, obrasci ponašanja i mišljenja poljoprivrednica iz mješovitih domaćinstava razlikuju se od ponašanja poljoprivrednica kojima je zemlja jedini izvor dohotka domaćinstva.

3. U ovoj analizi uspoređujemo aktivnosti različitih društvenih skupina na osnovi aktivnosti što su manje ili više tipične za cjelokupnu populaciju Slovenaca u slobodno vrijeme; manje su pak tipične za poljoprivrednike kod kojih se sve donedavno nije ni moglo govoriti o slobodnom vremenu, osim za blagdane i nedjeljom. Neke aktivnosti koje su se inače smatrale aktivnostima »slobodnog vremena«, bile su zapravo usko povezane s običajima koji obično prate pojedine poljoprivredne radove (na primjer žetvu); oblici sudjelovanja seoskih žitelja u kulturnim i rekreativnim aktivnostima bili su zapravo rjeđi.

Stoga nas prije svega zanima, u kojoj se mjeri slovenska poljoprivrednica, u usporedbi s ostalim skupinama ženskog stanovništva, uključila u obrasce aktivnosti karakteristične za brži razvoj industrijalizacije i urbanizacije Slovenije.

4. Anketom u kojoj je većina pitanja unaprijed predviđena, dobivamo prije svega informacije za objašnjavanje problema kako ga je sam sebi zamislio istraživač na osnovi postavljenih teorijskih ishodišta i modela; manje se uzimaju u obzir konceptualni i referencijalni okviri unutar kojih razmišlja sam respondent o danom problemu.

karakteristike uzorka

U cijelom reprezentativnom uzorku za Sloveniju (N = 2.014), zastupljeni su: poljoprivrednici (5%), domaćice na poljoprivrednom imanju (9%) i pomažući članovi obitelji poljoprivrednika (2%).

U tim je kategorijama bilo 217 žena i 112 muškaraca.

Poljoprivrednice uspoređujemo s ostalim grupama žena, koje su navedene u kvalifikacijskim kategorijama u tabeli 1. Cijeli reprezentativni uzorak označavat ćemo sa »R«, grupu žena izlučenu iz

3) Osnovna svrha upitnika bila je prikupiti informacije relevantne za dugoročno i kratkoročno planiranje razvoja Slovenije. Zasnovan je na modelu — uz neke modifikacije — socijalne stratifikacije, što su ga izradili S. Saksida i suradnici. Upitnik »Problemi razvoja Slovenije — 1975« sastavili su suradnici Instituta za sociologiju Univerze u Ljubljani. Nacrt uzorka načinio je M. Blejec. (Usp. Stane Saksida i sur.: »Društvena stratifikacija i pokretljivost u jugoslavenskom društvu«. U *Klase i slojevi*. Zagreb, CDIS, 1977, str. 53—92. Biblioteka Čovjek i sistem.)

Tabela 1

Neke osnovne kvalifikacijske kategorije u reprezentativnom uzorku U %

Kvalifikacija	Žene	Muškarci	Izvor dohotka domaćinstva iz poljoprivrede i nepoljoprivrede*	
	(N = 1.087)	(N = 927)	žene	muškarci
Poljoprivrednici	20,0	12,1	56,7	40,2
NK, PK radnici	16,4	12,9	7,9	40,3
KV, VKV radnici	7,9	31,3	8,1	18,6
Službenici	20,1	17,2	1,4	6,3
Studenti, učenici	1,7	2,2	11,1	5,0
Ostalo**	33,9	24,4	6,5	18,1

* Postoci su izračunani od broja anketiranih u pojedinoj kategoriji kvalifikacije.

** U toj su kategoriji većinom domaćice i umirovljenici.

reprezentativnog uzorka sa »RŽ«, a grupu poljoprivrednika sa »KM«. Usporedbe navodimo prije svega u onim slučajevima kada su razlike najočitije i ilustrativne.

karakteristike socijalno-ekonomskog statusa poljoprivrednice

Prije nego što prijedemo na opis socijalno-ekonomskog statusa poljoprivrednica, pogledajmo u kakvim stambenim uvjetima žive poljoprivrednici, koje predmete široke potrošnje posjeduju, sami ili s ostalim članovima domaćinstva.

Većina obitelji poljoprivrednica u našem uzorku vlasnici su stanova ili kuća (89%, u R cca 58%), iako ti stanovi i kuće ne odgovaraju suvremenim kriterijima stambenog standarda (kupaonicu ima 37%; nužnik u stanu — 27%, u R cca 60%). Približno četvrtina ispitanih planira promijeniti svoje stambene uvjete (R cca 24%). Poljoprivredna domaćinstva slabije su opremljena potrošnim predmetima nego nepoljoprivredna; izuzetak je jedino škrinja za duboko smrzavanje.

Većina poljoprivrednica (72%) živi u kraju, gdje postoji samo pošta, odnosno željeznička postaja, a ponegdje ni toga nema. Vrlo su vezane za kraj u kojemu žive i tek ih 6% izjavljuje da bi radije živjele u nekom drugom kraju. Približno tri četvrtine domaćinstava broji dva do pet članova (24% žive u domaćinstvima sa više od šest članova, 5% žive sami). Tek 40% poljoprivrednica živi u domaćinstvima kojima je poljoprivreda jedini izvor prihoda; sve ostale žive u mješovitim domaćinstvima; 23% izjavljuje da nitko u domaćinstvu nema redovite dohotke; 62% pak izjavljuje da dohoci domaćinstva nisu dovoljni za samo domaćinstvo. Ocjena je odraz financijske situacije u domaćinstvu, jer ih je 18% izjavilo da ukupni iznos svih dohodaka domaćinstva ne prelazi 1400 dinara na mjesec; ostali primaju od 1500 do 4400 dinara na mjesec. Naivše domaćin-

stava nalazi se u kategoriji dohotka od 2500 do 3400 dinara (modalni su razredi dohotka domaćinstava za RŽ od 2500 do 7400 dinara).

primarni i sekundarni socijalizacijski faktori

Većina roditelja poljoprivrednica pohađala je osnovnu školu do četiri ili više razreda, 25% ima manje od četiri razreda osnovne škole. Obrazovanje poljoprivrednica respondenata u prosjeku je za jedan stupanj viša od obrazovanja njihovih roditelja (44% ima četiri ili više razreda osnovne škole, 46% završenu osmogodišnju školu, 3% završenu školu za kvalificirane radnike), ali i značajno niže od obrazovanja ostalih kvalifikacijskih kategorija, izuzmemo li umirovljenice. Struktura obrazovanja poljoprivrednika ne razlikuje se znatno od obrazovanja poljoprivrednica. Poljoprivrednica nije zadovoljna zvanjem domaćice — tek 21% izjavljuje da bi se, kada bi se još jednom odlučivale, odlučile za isto zvanje. (Isti je nalaz i u poljoprivrednika KM — 26%).

Rezultat tog nezadovoljstva očit je posvema i na praktički zanemarljivom postotku poljoprivrednica u ženskoj i poljoprivrednika u muškoj populaciji u starosti od 18—28 godina (ž—7%, m—2,5%); 93% poljoprivrednica starije je od 29 godina (KM—96%, R—80%).

Većina je poljoprivrednica u braku (74%, postotak približno jednak postotku i u drugim kvalifikacijskim kategorijama kod žena, s iznimkom studentica); poljoprivrednice imaju više djece od prosjeka. Vrlo značajnu ulogu u životu slovenske poljoprivrednice ima religija: tek 5% izjavljuje da nisu vjernice, 85% izjavljuje da su vjernice i da redovito pohađaju vjerske obrede. Utjecaj crkve i tradicije vrlo se jasno pokazuju u predodžbi koju žene imaju o svojoj ulozi u obitelji: većina se ne slaže sa stanovištem da bi ženi u njezinu radu u domaćinstvu i oko djece morali pomagati i ostali članovi obitelji ili društvo. Glede upotrebe kontracepcijskih sredstava također su vrlo konzervativne.

društveno-politička aktivnost poljoprivrednica i sudjelovanje u radu društava

Najviše je poljoprivrednica učlanjeno u Socijalistički savez (29%, u KM uzorku — 41%, u R — 55%), iako ih tek 14% odlazi i na sastanke. U ostala društva učlanjeno je 32% poljoprivrednica (KM — 36%), no tek 10% učestvuje na sastancima. U raznim amaterskim društvima djeluje tek 2% poljoprivrednica, a 7% izjavljuje da bi željele sudjelovati u aktivnostima tih društava.

Osim sudjelovanja u tim društvima i organizacijama, poljoprivrednice su društveno-politički neaktivne i ne žele biti aktivnije. Tek 3% izjavljuje (KM — 14%, RŽ — 9%, R 15%) da su društveno-politički aktivne, 2% nije aktivno ali bi željele da budu, a tek 1% izjavljuje da su članovi Saveza komunista, iako ne odlaze na sastanke (KM — 3%, R — 8%). Tek su dvije poljoprivrednice na zadnjim izborima (bio je to ožujak, odnosno prosinac 1974) izabrane za delegate (KM — 9%), i te su bile starije od 29 godina.

obvezne aktivnosti

Na imanju radi 67% poljoprivrednica (KM — 58%) od 7 do 12 sati na dan, 10% izjavljuje da rade i više od 13 sati na dan; za rad u kući većina (46%) utroši od 3 do 4 sata na dan. Većina poljoprivrednika (74%) izjavljuje da se radom u kućanstvu uopće ne bave. Odgojem i njegom djece većina se poljoprivrednica ne bavi (61%), a one koje posvete djeci 1 do 2 sata na dan vrlo su rijetke (12%). U ukupnoj ženskoj populaciji u starosnoj skupini od 18 do 20 godina poljoprivrednice su na drugom mjestu po utrošku vremena za kućanstvo (4,2 sata na dan, odmah poslije domaćica (5,2 sata), dok na njegu i odgoj djece, u usporedbi s ostalim kategorijama, utroše poljoprivrednice najmanje vremena (2,6 sati).

korisno-praktične aktivnosti

Na prvom mjestu jest vrtlarstvo i skupljanje plodova (79%, odnosno 71%), zatim ručni rad (48%). Vrtlarstvo je među poljoprivrednicama mnogo raširenije nego među ostalim kategorijama žena (ŽR 58%), dok su ručni radovi rašireniji u ostalim kategorijama (ŽR — 59%). Većina poljoprivrednica izjavila je da bi tim poslovima željele posvetiti još više vremena. One koje se ne bave tima aktivnostima nemaju ni želju da se počnu baviti njima.

aktivnosti na području obrazovanja i kulture

Tek je 2% poljoprivrednica izjavilo da se dodatno obrazuje (KM 5%, R 14%), 3% izjavljuje da pohađaju razne tečajeve, no većina ne izražava želju za dodatnim obrazovanjem; 4% poljoprivrednica čita stručnu literaturu, mnogo više beletristiku (37%), iako manje nego žene u drugim skupinama (ŽR 55%). Većina bi željela imati više slobodnog vremena za čitanje.

Obilazak kulturnih institucija među poljoprivrednicima gotovo i nema (5% izjavljuje da odlaze u kazalište, 7% da odlaze u kinematografe, 4% odlaze na izložbe); 30% izjavljuje da bi željele odlaziti u kazalište, a 23% željele bi odlaziti u kinematografe. Novine čita otprilike isti postotak poljoprivrednica kao i u drugim kvalifikacijskim skupinama (84%). Slično je i u slušanju radija, dok televizijske emisije gleda tek polovica poljoprivrednica (ŽR 76%), ostale bi željele pratiti televizijske emisije, ali nemaju zato mogućnosti.

odmor, zabave, društveni život

Usprkos brzome i velikom prodoru masovnih sredstava informiranja i na selo, još uvijek se osobni kontakti među ljudima u neposrednoj blizini doma održavaju kao jedna od najpopularnijih aktivnosti. Poljoprivrednice više nego druge skupine žena susreću se u

razgovorima sa susjedima i znancima (84%). Manje pak odlaze na zabavne priredbe (23%) i u gostione (13%).

Većina poljoprivrednica ne počiva tokom dana (82%), iako ih 48% izjavljuje da bi rado malo otpočinule, kada bi imale za to uvjete. Počinak se nalazi na prvom mjestu na ljestvici želja poljoprivrednica.

zaključak

Iz pregleda učestvovanja poljoprivrednica na različitim aktivnostima očito je da se poljoprivrednice bave prije svega egzistencijalnim aktivnostima ili pak onima koje posredno ili neposredno smanjuju troškove domaćinstva. Zbog ograničenja u raspoloživom vremenu a i zbog malih mogućnosti koje nudi okolina u kojoj žive, poljoprivrednice nemaju veliki izbor kako provesti slobodno vrijeme. Većina se posvećuje aktivnostima kao što su: razgovori sa susjedima i znancima, čitanje novina i revija i slušanje radija. Više bi vremena rado posvetile slušanju radija, gledanju televizije, razgovorima, čitanju novina i revija, vrtlarstvu i sakupljanju plodova, a i novim aktivnostima, kao što su kulturne priredbe, izleti i putovanja.

Prisutnost medija masovnih komunikacija i zapošljavanje članova obitelji unijelo je znatne promjene u život poljoprivrednika i zacrtalo jasnu granicu između radnog i slobodnog vremena. No ipak te promjene nisu utjecale i na količinu slobodnog vremena poljoprivrednice; u većini slučajeva pojavila su se dodatna opterećenja, koja proizlaze iz odsutnosti radno najsposobnijeg dijela obitelji koji se zaposlio izvan domaćinstva. Spomenute promjene, doduše, povećavaju brojnost informacija i izvore informacija. Aspiracije se poljoprivrednica povećavaju na tek ograničenim područjima, i u većini slučajeva te aspiracije ostaju nerealizirane. No treba naglasiti da su aspiracije poljoprivrednica za novim aktivnostima te za intenzivnijem učestvovanju u već postojećim aktivnostima homogenije i nižeg praga, nego u ostalim kvalifikacijskim skupinama, katkada čak i niže od aspiracija umirovljenica i domaćica.

Većina poljoprivrednica smatra (83%) da dobro iskorištavaju slobodno vrijeme (u usporedbi s ostalim skupinama to je najviši postotak). Većina od 89% smatra da se ne bi trebalo odreći neke od aktivnosti zbog obveze koje imaju u obitelji. To je u usporedbi s ostalim skupinama također jedan od najvažnijih postotaka. No pogledamo li rezultate starosne skupine 18—28 nalazimo da se poljoprivrednice, uz domaćice, između svih ostalih skupina, osjećaju najviše ograničene obiteljskim obvezama.

Izrazito pozitivne ocjene upotrebe slobodnog vremena nakon dovršenog rada postaju nam razumljivije kad utvrdimo da su vrijednosne orijentacije poljoprivrednice u većini slučajeva usklađene s onim što stvarno radi te da je poljoprivrednica i u slobodno vrijeme izrazito »radno orijentirana«. Uz izrazito tradicionalno poimanje slobodnog vremena — da je ono, naime, namijenjeno prije svega odmoru (543) javlja se i orijentacija prema masovnim komuni-

kacijskim sredstvima te izrazito utilitaristička orijentacija« (slobodno vrijeme trebalo bi biti utrošeno na ručni rad, opravke oko kuće i u kućanstvu, i sl.). Takva radnog poimanja upotrebe slobodnog vremena nema toliko i u ostalim kvalifikacijskim skupinama. Normativna orijentacija u slobodno vrijeme usmjerena je prije svega prema fizičkoj neaktivnosti, odnosno mogli bismo reći da predstavlja kompenzaciju za sve ono što poljoprivrednica ne može imati u svom radu.

Ta vrijednosna orijentacija nije u skladu s njihovim željama za novim aktivnostima koje su usmjerene prvenstveno prema obilaženju kulturnih priredaba i turizmu. Pretpostavimo li da su želje prethodnik i stimulator kasnijih promjena, mogli bismo za ubuduće predvidjeti promjene u oba spomenuta smjera. Pitanje je ipak možemo li dopustiti da i nadalje govorimo o pomanjkanju interesa i želja poljoprivrednica da se društveno-politički i obrazovno aktiviraju. To su naime dva područja na kojima je nužno razvijati aktivno sudjelovanje poljoprivrednice želimo li da ona stvarno pokuša promijeniti svoje životne uvjete te želimo li da se njezin način života ne iscrpi u nabavljanju predmeta široke potrošnje koje nije posjedovala njezina majka i u pasivnom primanju informacija preko masovnih medija. Osim toga trebat će razmisliti zašto poljoprivrednica ima tako malo želja i kako predočava svoj život u budućnosti; nije li zadovoljstvo u načinu upotrebe slobodnog vremena tek privid, ne znači li ono možda tek pristajanje na dano stanje?

Jer — upitane čime bi se rado bavile kada bi imale više slobodnog vremena i novaca te drugih mogućnosti, 28% poljoprivrednica odgovorilo je da bi putovale i išle na izlete, 18% bi se bavilo ručnim radom (u tome su u usporedbi s ostalim skupinama na prvome mjestu). Čini se, da poljoprivrednice i u slučaju »idealnih uvjeta« ostaju u onom okviru razmišljanja koji im je dan stvarnim životnim uvjetima ili su pak razmišljanja o »idealnim uvjetima« uopće izvan dometa njihove predodžbe o vlastitome životu. Naravno dobivene rezultate trebalo bi provjeriti i drugim istraživačkim pristupima (djelomično strukturiranim intervjuom, promatranjem sa učestvovanjem), želimo li dobiti odgovor na pitanje kako poljoprivrednica zamjećuje i interpretira vlastiti život i okolinu u kojoj živi.

Poznato je da je čovjek zauzdan većim dijelom onim mogućnostima koje vidi, i stoga je važno utvrditi ne samo objektivnu situaciju u kojoj živi poljoprivrednica nego i opseg alternativa koje su doprle do njezine svijesti. Pored toga je, za objašnjenje obrazaca ponašanja i njihovo predviđanje, potrebno uzimati u obzir i ostale faktore okoline, koji posredno ili neposredno, utječu na uvjete života poljoprivrednice.

Sa slovenskoga prevela Silva Mežnarić.

Position and Activity of Farm Women

Summary

The purpose of this work is to review the characteristic features of the socio-economic position and behaviour patterns of farm women, as distinguished from other social groups of women (industrial workers, office workers, housewives). The data were collected by means of a questionnaire in the autumn of 1975, on a representative sample of inhabitants of Slovenia (N = 2014). Our results are from the study »Životni uvjeti i načini života Slovenaca« (Life Conditions and Ways of Life of Slovenes), I and II.

Of the total number of women (N = 1087) in the representative sample, 20% were farm women; 57% living in part-time households, with an above average number of family members, and a below average household income. Almost all the farm women are religious; they have a conservative attitude towards the organization of family life; they devote much more time than other women to activities of an existential nature and conversation with neighbours and friends. Activities from the fields of sports, education and socio-political life are almost non-existent in the life of farm women.

In some activities their participation is almost the same as that of the rest of the female population (housework, harvesting, listening to the radio and reading newspapers and magazines). In all other activities their participation is much lower, even lower than the participation of retired women and housewives.

Положение и активность женщин работающих в сельском хозяйстве

Резюме

Цель настоящего труда — указать на основные характеристики социально-экономического положения и образца поведения женщин работающих в сельском хозяйстве по сравнению с другими социальными группами женщин (работниц, служащих и домашних хозяек). Данные подобраны на основании анкетирования проведенного осенью 1975 г. на образце жителей Словении (N = 2014). Результаты приведенные в труде заняты из исследования: »Жизненный уровень и образ жизни словенцев«, 1 и 2.

Из общей численности женщин (N = 1087) в типовом образце 20% приходится на группу женщин работающих в сельском хозяйстве а 57% на группу женщин проживающих в хозяйствах смешанного типа, в которых число членов семьи гораздо выше средней величины а высота доходов домашнего хозяйства сельскохозяйственной работницы ниже средних доходов. Почти все женщины работающие в сельском хозяйстве религиозные; их отношение к организации семейной жизни консервативное; по сравнению с другими группами женщин сельскохозяйственные работницы большую часть времени посвящают активностям экзистенциального значения и проводят в разговорах с знакомыми и соседями. Активности в области спорта, образования и общественно-политической жизни практически отсутствуют в жизни женщин работающих в сельском хозяйстве.

Степень участия в других активностях ни в чем не отличает их от остального женского населения (работа в домашнем хозяйстве, уборка плодов, прослушивание радиопередач, чтение газет и журналов). Во всех остальных активностях доля их участия значительно ниже, даже ниже доли пенсионерок и домашних хозяек.

Aspirations towards changes in activities are low and unfied. They usually spend their leisure in physical passivity; they differ from the rest of the female population in that their leisure activities are expressively utilitarian. The values of the farm woman in most cases coincide with what she is really doing, not with her aspirations.

Farm women have the lowest social status of all the group of women compared, and rather uniform patterns of behaviour. It seems that, with minimum changes, such patterns of behaviour will persevere.

A low socio-economic status and tradition not only slow down, but prevent even the slightest change in patterns of behaviour outside the family circle.

Устремленность к перемене активности на низком уровне и унифицированы. В ценностных ориентациях в отношении свободного времени доминирует физическая пассивность; от остальной доли женского населения сельскохозяйственных работниц отличает их исключительно утилитаристическая направленность к активностям в свободном времени. Ценностные ориентации сельскохозяйственных работниц в большинстве случаев совпадают с ее фактической деятельностью, а гораздо реже с ее стремлениями.

По сравнению во всеми обследуемыми группами женщин у сельскохозяйственных работниц самое низкое социальное положение и в определенной степени равномерное образцовое поведение. Можно предположить, что при малейшей перемене такие образцы поведения сохранятся и дальше.

Низкое социальное положение и традиция не только замедляют, но и препятствуют даже минимальной реализации новых образцов поведения вне семейного круга.